

e-ISSN: 2667-6117

Yıl / Year: 2025

Cilt / Volume: 7

Sayı / No: 1

Eserin Türü /
Manuscript Type:

Araştırma
Makalesi /
Research Article

DOI:

10.47136/asbuhfd.
1635160

TÜRK CEZA HUKUKUNUN BAĞLAYICI KAYNAKLARINDAN BİRİ OLARAK YARGITAY İÇTİHAĞI BİRLEŞTİRME KARARLARI

*The Unification Decisions Of The Court Of
Appeals As One Of The Binding Sources Of
Turkish Criminal Law*

Hakan KAŐKA*

Öz

2797 numaralı Yargıtay Kanunu'nun 45. maddesi, içtihatların birleştirilmesi istemek yetkisi ve bağlayıcılığı başlığını taşımaktadır. Bu maddenin beşinci fıkrasında içtihatları birleştirme kararlarının benzer hukuki konularda Yargıtay Genel Kurullarını, dairelerini ve adliye mahkemelerini bağlayacağı hükmü bulunmaktadır. Böylelikle Türk hukukunda mahkeme kararlarının hukukun yardımcı kaynağı olmasına bir istisna getirilmiştir. Başka bir ifadeyle, mahkeme kararları, hukukun yardımcı kaynağı olduğu hâlde, Yargıtay'ın ilgili kurulları tarafından alınan içtihadı birleştirme kararları hukukun bağlayıcı kaynaklarındandır. Yargıtay'ın ilgili kurulları tarafından bu nitelikte kararlar alınması yetkisi 1982 Anayasası'nda düzenlenmemiştir. Yargıtay'ın ilgili kurullarına bu yetki kanunla verilmiştir. Hâliyle bunun yasama yetkisinin devredilmezliğine, fonksiyonlar ayrılığı ilkesine ve yargılama bağımsızlığına aykırı olup olmadığı bir sorun teşkil etmektedir. İctihadı birleştirme kararlarıyla ilgili başka sorunlar da bulunmaktadır. Söz gelimi bu kararların zaman bakımından nasıl uygulanacağı, keza nasıl denetleneceği ve normlar hiyerarşisinde kanuna göre konumu çözülmesi gereken sorunlardır. Çalışmada Türk ceza hukukunun bağlayıcı kaynaklarından biri olan içtihadı birleştirme kararları, bu yönleri itibarıyla incelenmiştir.

Abstract

Article 45 of the Court of Appeal Law No. 2797 is entitled "The authority to request and bind the unification of precedents". The fifth paragraph of this article provides that decisions on the unification of conflicting judgments will bind the General Assembly of the Court of Appeal, its chambers and the courts of justice on similar legal issues. Thus, an exception has been made to the fact that court decisions are an auxiliary source of law in Turkish law. In other words, while court decisions are seconder source of law, decisions on the unification of conflicting judgments taken by the relevant boards of the Court of Appeal are binding sources of law. The authority to make decisions of this nature by the relevant boards of the Court of Appeal is not regulated in the 1982 Constitution. This authority has been granted to the relevant boards of the Court of Appeal by law. Therefore, it is a question whether this is contrary to the non-delegability of legislative authority, the principle of separation of functions and the independence of the judiciary. There are other problems regarding decisions on the unification of conflicting judgments. For example, how these decisions will be implemented in terms of time, how they will be monitored and their position in the hierarchy of norms according to the law are problems that need to be solved. In this study, decisions on the unification of conflicting judgments, which is one of the binding sources of Turkish criminal law, have been examined in terms of these aspects.

Makale Gönderim Tarihi / Received: 07.02.2025

Makale Kabul Tarihi / Accepted: 24.04.2025

Hakem Değerlendirmesi / Peer Review: Çift kör hakem. Double peer-reviewed.

Anahtar Kelimeler / Keywords: Hukukun Bağlayıcı Kaynakları, İctihadı Birleştirme Kararları, Fonksiyonlar Ayrılığı, Yargılama Bağımsızlığı, Somut Hukuki Uyuşmazlık. / Binding Sources of Law, Decisions on The Unification of Conflicting Judgments, Separation of Functions, Judicial Independence, Concrete Legal Dispute

Atıf / Citation:

Kaşıka, Hakan. "Türk Ceza Hukukunun Bağlayıcı Kaynaklarından Biri Olarak Yargıtay İctihadı Birleştirme Kararları." *ASBU Hukuk Fakültesi Dergisi* 7, no. 1 (2025) 41-58.

Yazar Bilgileri / Authors Information:

* Dr. Öğr. Üyesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Anabilim Dalı, kaska.hakan09@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5763-0324.

Teşekkür / Acknowledgments: Bulunmamaktadır.

Finansal Destek / Financial Support: Finansal destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması / Conflict of Interest: Çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Etik Kurul Onayı / Ethics Committee Approval: Çalışma için etik kurul onayı gerekmektedir.

Yapay Zeka Araçlarının Kullanımı / Use of Artificial Intelligence: Yapay zeka araçlarından yararlanılmamıştır.

Extended Summary

In the classification made for the sources of law in Turkish law doctrine, the formal sources of law are included. The formal sources of law are distinguished as direct and indirect sources based on whether these sources are binding or not. In this study, the distinction is made as binding source and auxiliary source in order to emphasize the binding or non-binding aspect of the source. In Turkish law, court decisions are, as a rule, auxiliary sources of law. However, as an exception, there are provisions in the legislation stating that some court decisions are binding sources of law. For example, according to Article 153/6 of the 1982 Constitution, the decisions of the Constitutional Court are binding on the legislative, executive and judicial bodies, administrative authorities and real persons. Again, according to Article 28/2 of the Law on the Establishment and Functioning of the Court of Jurisdictional Disputes, the decisions of the Court of Jurisdictional Disputes are binding on the relevant judicial authorities and all authorities, institutions and individuals. One of the court decisions that are binding in Turkish law is the decisions of the Court of Cassation, the Council of State and the Court of Accounts to unify the jurisprudence. The subject of the study is the decisions of the Court of Cassation to unify jurisprudence as one of the binding court decisions in question. These decisions have been examined in terms of being one of the binding sources of Turkish criminal law. According to Article 45/6 of the Court of Cassation Law No. 2797, the decisions of the Court of Cassation to unify jurisprudence bind the general assemblies, chambers and courts of justice in similar legal matters. The authority of the general assembly of the Court of Cassation's civil law, general assembly of the criminal law and grand general assembly to make decisions to unify jurisprudence that are binding in this way is regulated in the aforementioned law, not in the constitution. Although there is a precedent in these decisions, the precedent materially emerges through legislative activity. The fact that such an authority is regulated in the law, not in the constitution, constitutes a violation of Article 6/3 of the 1982 Constitution. Because according to this provision, it is not possible for any person or body to exercise a state authority that does not derive its source from the constitution. This violation also brings about other problems in terms of decisions to unify jurisprudence. For example, the place of these decisions in the hierarchy of norms is not clear. Similarly, there are no clear provisions in the law regarding the review of these decisions and how they will be implemented in terms of time. The issue of how these decisions will be reviewed in terms of constitutionality is not regulated in the relevant law. Moreover, these decisions also constitute a violation of the general principle of law that one precedent is not stronger than another. As a view in favor of decisions to unify precedent, it has been stated that these decisions will ensure unity in the application of law and thus ensure the realization of the principle of legal certainty. However, there is a problem of unconstitutionality regarding decisions to unify precedent. While on the one hand, the aim of ensuring unity in the application of law is focused, on the other hand, the dynamic structure of law becomes stagnant. In addition, these decisions also violate the independence of the judicial body against the trial.

GİRİŞ

Türk hukukunda, hukukun şekli kaynaklarından biri mahkeme kararlarıdır.¹ Mahkeme kararları kapsamında ise ilk derece mahkemelerinin kararları, adli ve idari yargılamadaki istinaf (adli yargılama için bölge adliye mahkemesi, idari yargılama için bölge idare mahkemesi) mahkemelerinin kararları ve yüksek mahkemelerin kararları (Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Uyuşmazlık Mahkemesi, bir yüksek mahkeme olmamakla birlikte Sayıştay) yer almaktadır.

Türk hukukunda, hukukun şekli kaynakları için bu kaynakların bağlayıcı veya yardımcı olması dikkate alınarak bir tasnif yapılmaktadır. Buna göre, somut bir hukuki uyumsuzluğun çözülmesinde hukuk uygulayıcılarını bağlayıcı olan kaynaklar bağlayıcı kaynak, uygulayıcıya yol gösterici olan ama bağlayıcı olmayan kaynaklar ise yardımcı kaynak olarak tasnif edilmektedir.² Bu tasnifte birer şekli

¹ Mustafa Avcı, Mehmet Aykanat ve İbrahim Ülker, *Hukuk Başlangıcı ve Metodolojisi* (Adalet Yayınevi, 2023), 87; Kemal Gözler, *Hukuka Giriş* (Ekin Yayınevi, 2023), 198; Yaşar Salihpaşaoğlu, *Hukuka Giriş* (Adalet Yayınevi, 2023), 54.

² Mahmut Koca ve İlhan Üzülmüş, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler* (Seçkin Yayınevi, 2023), 45, 46.

kaynak olan mahkeme kararları kaide olarak yardımcı niteliktedir.³ Türk hukukunda bu kaidenin bir istisnası olarak bazı mahkeme kararlarının bağlayıcı olduğuna ilişkin hükümler bulunmaktadır.⁴ Örneğin 1982 Anayasası m. 153/6'ya göre Anayasa Mahkemesi kararları,⁵ 2247 numaralı Uyuşmazlık Mahkemesinin Kuruluş ve İşleyişi Hakkında Kanun m. 28/2'ye göre Uyuşmazlık Mahkemesi kararları⁶ bağlayıcıdır. Yine 6085 numaralı Sayıştay Kanunu m. 60'a göre Danıştay ile Sayıştay kararları arasındaki uyuşmazlık hâlinde Danıştay kararları Sayıştay'ı bağlayıcıdır.⁷ Birer yüksek mahkeme olan Yargıtay ve Danıştay ile 1982 Anayasası'nda Yargı bölümünde düzenlenmiş olan Sayıştay'ın verdiği içtihadı birleştirme kararları da bu cümledendir. Bu kararların verilme yetkisinin düzenlendiği ilgili kanunlarda, bu kararların bağlayıcı nitelikte olduğu belirtilmiştir.⁸

Kara Avrupası hukuk sistemine dâhil olan Türk hukukunda, bu hukuk sistemindeki diğer ülke hukuklarından farklı olarak içtihadı birleştirme kararlarına bağlayıcılık niteliğinin verilmiş olması, istisna bir durum teşkil etmesi⁹ dolayısıyla incelenmeyi gerektirmektedir. Bu çalışmanın iki esin kaynağından biri de tam olarak zikredilen bu istisna durumdur. Öğretide Özgenç, Anayasa Mahkemesi'nin içtihadı birleştirme kararlarıyla ilgili bir kararını değerlendirirken konuya ilişkin olarak Türk hukukunda Yargıtay içtihadı birleştirme kararı uygulamasına bir an evvel son verilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Çalışmanın bir esin kaynağı bu ifade olmuştur.¹⁰ Diğer esin kaynağı ise Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye üzerine yaptığımız okumalar esnasında Mecelle'nin külli kaidelerinde içtihat ile ilgili yer alan hükümler ve Ali Haydar Efendi'nin Mecelle şerhindeki bu hükümlerle ilgili şerhleri olmuştur.¹¹

Çalışmada Yargıtay içtihadı birleştirme kararları, Türk ceza hukukunun bağlayıcı kaynaklarından biri olarak incelenecektir. Çalışmada ilk olarak içtihat kavramı ve Türk hukukunda içtihat kavramının

³ Anglo Sakson hukuk sisteminden farklı olarak Kıta Avrupası hukuk sisteminde mahkeme kararlarının yardımcı kaynak olduğu yönünde bkz. Avcı, Aykanat ve Ülker, *Hukuk Başlangıcı*, 172; Fırat Gedik ve Emel Koç, "Hüküm Kurma ve İctihat" *Ankara Barosu Dergisi* 67, no. 2 (2009): 157.

⁴ Berrin Akbulut, *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (Adalet Yayınevi, 2022), 57; Fatih Birtok, *Ceza Hukuku, Genel Hükümler, Temel Bilgiler* (Adalet Yayınevi, 2018), 38.

⁵ 1982 Anayasası m. 153/6'ya göre Anayasa Mahkemesi kararları yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve gerçek kişileri bağlayıcıdır.

⁶ 2247 numaralı Uyuşmazlık Mahkemesinin Kuruluş ve İşleyişi Hakkında Kanun m. 28/2'ye göre Uyuşmazlık Mahkemesi kararları ilgili yargı(lama) mercileri ile bütün makam, kuruluş ve kişileri bağlayıcıdır.

⁷ 6085 numaralı Kanun m. 60 - "(1) Vergi, benzeri mali yükümlülükler ve ödevler hakkında Danıştay ile Sayıştayın kesinleşmiş kararları arasındaki uyuşmazlıklarda, 52 nci maddede belirtilen ilgililerin 56 ncı maddedeki esas ve usuller dairesinde başvuruları üzerine Sayıştay kararı yargılamanın iadesi yoluyla görüşülerek uyuşmazlık Danıştay kararı doğrultusunda giderilir. (2) Uyuşmazlığın bulunmadığı hakkındaki Sayıştay kararına karşı 52 nci maddede belirtilen ilgililerce Danıştaya başvurulduğu takdirde, bu hususa ilişkin Danıştay kararına uyulur. ..."

⁸ Bağlayıcılığın kapsamı, içtihadı birleştirme kararının Yargıtay, Danıştay ve Sayıştay tarafından verilmesine göre değişmektedir. Söz gelimi 2797 numaralı Yargıtay Kanunu m. 45/5'e göre Yargıtay içtihadı birleştirme kararları, benzer hukuki konularda Yargıtay Genel Kurullarını, dairelerini ve adliye mahkemelerini bağlar. 2575 numaralı Danıştay Kanunu m. 40/4'e göre Danıştay içtihadı birleştirme kararları, Danıştay daire ve kurulları ile idari mahkemeleri ve idareyi bağlar. Anlaşılabileceği üzere, birer yüksek mahkeme olan Yargıtay ve Danıştay'ın verdiği içtihadı birleştirme kararları, bunların kendi yargılama kolunda bağlayıcılık arz etmektedir. 6085 numaralı Sayıştay Kanunu m. 58/3'e göre Sayıştay içtihadı birleştirme kararları da Sayıştay daire ve kurulları ile kamu idarelerini ve sorumlularını bağlar. Bir yüksek mahkeme olmamakla birlikte, Sayıştay'ın verdiği içtihadı birleştirme kararları da kendi yargılama kolunda bağlayıcılık arz etmektedir.

⁹ Atilla İnan, "Sayıştay'da İctihatları Birleştirme," *Amme İdaresi Dergisi* 29, no. 4 (1996): 74.

¹⁰ İzzet Özgenç, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler* (Seçkin Yayınevi, 2023), 79: dn. 217.

¹¹ Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye'nin bahse konu hükümleri şunlardan ibarettir: - Mecelle m. 14: "*Mevrid-i nassda icthâda mesâğ yoktur.*"; m. 16 "*İctihâd ile icthâd nakz olmaz.*" Hükümler için bkz. Ahmed Akgündüz, *Karşılaştırmalı Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye, Mecelle Ta'dilleri ve Gereçleriyle Birlikte* (Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2013), 56, 57. Mezkûr hükümlere yönelik Ali Haydar Efendi'nin şerhleri için bkz. Hocaeminefendizâde Ali Haydar Efendi, *Dürer'ül Hukkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm I. cilt*, çev. Raşit Gündoğdu ve Osman Erdem (Gün Neşriyat), 43, 44, 45, 46.

kullanımı incelenecektir. Daha sonra ise içtihadı birleştirme kararlarının hukuki niteliği ele alınacaktır. Son olarak, Türk ceza hukuku özelinde Yargıtay içtihadı birleştirme kararları ile ilgili sorunlu hususlar tartışılacaktır.

I. KAVRAM VE TÜRK HUKUKUNDAKİ KULLANIM

A. İctihat Kavramı

İctihat sözcüğünün Kâmûs-ı Türkî'deki anlamı açıklanırken, sözcüğün cehd kökünden geldiği belirtilmiştir. Sözcüğün ilk anlamı için “1. çalışıp çabalama, bezl-i makderet, sa'y ü gayret” ifadesi kullanılmıştır. Sözcüğün “2. eimme-i dînin ayet ve hadis ve kıyâsa tevfikân mesâil-i şer'iyeyi tayine olan cehd ü sa'yleri” şeklinde verilen ikinci anlamı ise içtihadın hukuk literatüründeki anlamıdır.¹² Ali Haydar Efendi de Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye'nin 14 üncü maddesini şerh ederken, içtihat kavramını, sözcüğün Kâmûs-ı Türkî'de verilen bu ikinci ve hukuk literatüründeki anlamıyla benzer şekilde açıklamıştır. Buna göre içtihat, bir fıkıh ıstılahı olarak şeri hükümleri İslam hukukunun asli kaynaklarından çıkarabilmek için takatin ve gücün tamamının bundan daha fazlasının düşünülmemeyeceği derecede kullanılmasıdır.¹³

İctihat kavramına ilişkin yapılan başka bir tanımlama da Ali Haydar Efendi'nin şerhi ile aynı yöndedir. Buna göre içtihat, hukukçunun tafsili delillerinden ameli hükümleri istinbat etmek için bütün imkânını harcaması, son derece çaba sarf etmesidir.¹⁴ Ali Haydar Efendi'nin şerhinde, bu tanımda ve içtihadla ilişkin olarak öğretide yapılan tanımlamalarda, bütün imkânın harcanması, son derece çaba sarf edilmesi, gücün tamamının kullanılması gibi tabirlere yer verilmiş olması önemlidir. Yukarıda mezkûr tanımda kullanılan istinbat sözcüğünün üzerinde de bu vesile ile durulması gerekmektedir. Arapça kökenli bir sözcük olan istinbatın kökü nebt şeklindedir. Nebt sözcüğünün sözlük anlamlarından biri ise yerden veya kuyudan su çıkarmaktır. Anlaşılabileceği üzere sözcüğün kökeninde tabiatı gereği zor, son derece meşakkatli bir eylem anlamı vardır. Nitekim öğretide içtihat faaliyeti gerçekleştirilirken bir hukukçunun gücünün tamamını harcamasına atfen yapılan faaliyetin istinbat kavramıyla adlandırıldığı ifade edilmiştir.¹⁵

İctihat kavramının anlamı, İslam hukuku literatüründe tartışılan içtihat kapısının kapalı olup olmadığı sorunuyla da ilgilidir. Ali Haydar Efendi'nin Mecelle şerhinde içtihat kapısının kapatılmadığı fakat kapandığı ifadesi bu sorun açısından önem arz etmektedir.¹⁶ Esas itibarıyla sorun, içtihat kavramının yalnızca hükümleri asli kaynaklardan çıkarıp bunları açıklama şeklinde yani dar anlamda mütalaa edilmesinden kaynaklanmaktadır. Oysaki hükümleri tatbik etme şeklinde de içtihat edilebilir. Başka bir ifadeyle, hükümleri asli kaynaklardan (delillerden) çıkarıp açıklama içtihat olduğu gibi hükmü anlamlandırma, somut olaya uygulama faaliyeti de içtihatdır. Nitekim hüküm çıkarma faaliyeti anlamındaki içtihadın bazı çağlarda kesileceğini ifade edenler olmasına rağmen, Hanbelilere göre her asırda bu içtihat faaliyetini de gerçekleştirebilecek bir müctehit mutlaka bulunur. Hükümleri tatbik etme anlamında içtihadın ise her çağda mevcut olacağı hususunda görüş birliği bulunmaktadır. Öz itibarıyla,

¹² Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî, Latin Harfleriyle*, haz. Raşit Gündoğdu, Niyazi Adıgüzel ve Ebul Faruk Önal (İdeal Kültür Yayıncılık, 2011), 65.

¹³ Hocaeminefendizâde Ali Haydar Efendi, *Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm 1. cilt*, 43.

¹⁴ Muhammed Ebû Zehra, *İslam Hukuku Metodolojisi: Fıkıh Usûlü* (FCR Yayınları, 2014), 329; Sabri Şakir Ansay, *Hukuk Tarihinde İslâm Hukuku* (Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1953), 30.

¹⁵ Ömer Nasuhi Bilmen, *Fıkıh Terimleri Ansiklopedisi: -İstılahat-ı Fıkhiyye Kamusu-*, sadeleştirenler: Hayrettin Yücesoy, Mehmet Kılıç, Ramazan Tığ ve Davut Tarı (Gündüz Gazetesi, 1996), 269, kn. 550; Hayreddin Karaman, *İslâm Hukukunda İctihad* (Ensar Neşriyat, 2015), 17 (Bununla birlikte, öğretide Karaman'a göre istinbat bir hüküm çıkarma metodudur ve bu yönü itibarıyla içtihadla göre daha dar anlamlıdır. Bkz. Karaman, *İctihad*, 17.); Türk Hukuk Kurumu, *Türk Hukuk Lûgatı* (Başbakanlık Basımevi, 1991), 172.

¹⁶ “Bâb-ı ictihâd, seddedilmemiş ve fakat münsedd olmuştur. Bir müctehide lâzım olan ulûmu zâtında cem' eden kimesne asırlardan beri zuhûr edemediği cihetle bizzarûre bâb-ı ictihâd insidâd eylemiştir.” Hocaeminefendizâde Ali Haydar Efendi, *Dürrer'ül Hukkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm 4. cilt*, çev. Raşit Gündoğdu ve Osman Erdem, (Gün Neşriyat), 429.

müçtehit vasfını haiz olması kaydıyla, herkesin her iki anlamıyla da içtihat faaliyetinde bulunması, bu faaliyeti devam ettirmesi mümkündür.¹⁷

B. Türk Hukukunda İctihat Kavramının Kullanımı

Türk hukukunda bir şekli kaynak olan mahkeme kararlarının mevzuatta ve öğretide adlandırılışı hususunda bir birlik bulunmamaktadır. Mevzuatta söz gelimi 1982 Anayasası m. 153'ün madde başlığında ve madde içeriğinde Anayasa Mahkemesi *kararları* ibaresi kullanılmıştır. Buna karşılık, örneğin 2575 numaralı Danıştay Kanunu'nda ve 6085 numaralı Sayıştay Kanunu'nda hem karar hem içtihat ibaresi kullanılmıştır. Hatta ilginç bir şekilde mevzuat metninin tamamında karar ibaresi kullanılırken, içtihatların birleştirilmesi ile ilgili hükümde kararlar için içtihat denilmiştir.¹⁸ Öğretide ise örneğin *Karakehya* hukukun şekli kaynakları için yapılan bağlayıcı ve yardımcı kaynak ayrımındaki yardımcı kaynakları mahkeme içtihatları ve bilimsel içtihatlar şeklinde ifade etmektedir.¹⁹ Bu doğrultuda içtihadın, kazai ve ilmi içtihatlar şeklinde iki türü olduğu da ifade edilmiştir.²⁰ Bu ifade tarzları ile benzer şekilde öğretide *Avcı/Aykanat/Ülker*, yardımcı kaynakları bilimsel içtihatlar ve

¹⁷ Muhammed Ebû Zehra, *Fıkıh Usûlü*, 329. İctihat için yapılan ilmi ve kazai içtihat ayrımı ile bu durum örtüşmektedir. İctihadın, hükümleri asli kaynaklardan hareketle çıkarıp açıklama şeklindeki anlamı, İslam hukukunun gelişim seyriyle de uyumludur. Çünkü başlangıç devirlerinde yalnızca somut hukuki uyumsuzluklarla ilgilendiği hâlde, ilerleyen dönemlerde örneğin Dört Halife ve Sahabeler Döneminde toplu içtihat faaliyetleri yapılmış, Mezheplerin Teşekkül Döneminde (Müçtehit İmamlar Devri) ise özellikle Hanefi mezhebinin oluşumunda farazi hukuki sorunların nasıl çözüleceği ile de ilgilenilmiştir, bir ifadeyle bunlara ilişkin içtihatla bulunulmuştur (*ilmi içtihat*). Halil Cin ve Gül Akyılmaz, *Türk Hukuk Tarihi* (Sayram Yayınları, 2020), 62, 64, 69; M. Âkif Aydın, *Türk Hukuk Tarihi* (Beta Yayıncılık, 2022), 46, 47, 54. Hatta Hanefi mezhebinin oluşumunda Ebu Hanife'nin bu faaliyeti de gerçekleştiren bir fıkıh akademisi kurduğu ifade edilmektedir. Bkz. A. Refik Gür, *Hukuk Tarihi ve Tefekkürü Bakımından Mecelle: Hukuk Sosyolojisi ve Felsefesi Üzerine Bir Kalem Denemesi* (Sebil Yayınevi, 1993), 53; Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 54. İctihadın bu türünün günümüz açısından değerlendirildiğinde yalnızca ilmi içtihat olabileceğinin kabul edilmesi isabetli olmayacaktır. Çünkü günümüz hukukunda hâkimler de bu tür içtihatla bulunabilir. Örneğin Anayasa Mahkemesi'nin suça kanunilik ilkesinin kapsamında lehe kanunun uygulanması ilkesinin var olduğunu kabul etmesi, bu ilkeyi başka bir ilkeye ilişkin hükmün kapsamından istihraç etmesi bir içtihatı ancak bu bir ilmi değil kazai içtihatıdır. Somut bir hukuki uyumsuzluk çözüldükten de gerçekleştirilen faaliyet içtihatıdır. Bu da kazai içtihatıdır.

¹⁸ 2575 numaralı Danıştay Kanunu m. 39 (İctihatları birleştirme kurulunun görevleri) - "*İctihatları Birleştirme Kurulu, dava dairelerinin veya idari ve vergi dava daireleri kurullarının kendi kararları veya ayrı ayrı verdikleri kararlar arasında aykırılık veya uyumsuzluk görüldüğü ... takdirde, ... içtihadın birleştirilmesi ... hakkında karar verir.*"; 6085 numaralı Sayıştay Kanunu m. 50/2 - "(2) Verilen hüküm ve kararlar gerekçeli olarak tutanağa bağlanır ve daire başkanı ve üyeler tarafından imzalanır." 6085 numaralı Kanun m. 58 (İctihatların birleştirilmesi) - "(1) ... aynı konu hakkında dairelerce veya Temyiz Kurulunca verilen ilamlar birbirine aykırı ise Sayıştay Başkanı bu ilamları içtihatların birleştirilmesi için Genel Kurula gönderir. ... (3) İctihatların birleştirilmesi ... kararları Resmî Gazetede yayımlanır. ..."

Mevzuatta içtihadı birleştirme kararları ibaresinin kullanımı bakımından da yeknesaklık bulunmamaktadır. Şöyle ki örneğin Yargıtay Kanunu m. 15/2'de birleştirme işlemi ifade edilirken *ictihatların* şeklinde sözcüğün çoğul hâli, buna karşılık örneğin Yargıtay Kanunu m. 41'de ve m. 45'te birleştirme sonucunda ortaya çıkan karar ifade edilirken *ictihadı* şeklinde sözcüğün tekil hâli tercih edilmiştir. Karar ifade edilirken sözcüğün *ictihadı* şeklindeki tekil hâli, tıpkı öğretide *Kunter*'in cezalar hukuku yerine nasıl ceza hukuku deniliyorsa ceza muhakemeleri yerine de ceza muhakemesi tabirini önermesi gibi esasen sözcüğün çoğul hâline işaret edecek şekilde kullanılmıştır. Kunter'in ifadeleri için bkz. Nurullah Kunter, *Muhakeme Hukuku Dalı Olarak: Ceza Muhakemesi Hukuku* (Beta Yayıncılık, 1989), 10, kn. 3. Bununla birlikte dilin kullanılması hususundaki bir usul olarak birleştirme işlemi için de birleştirme sonucunda ortaya çıkan karar için de sözcüğün çoğul hâlinin veya bazen tekil hâlinin kullanıldığı vakidir (örneğin Danıştay Kanunu m. 39, 40). Öğretide *Taş* ise içtihatların birleştirilmesinde birden fazla içtihadın bire indirgenmesi söz konusu olduğu için doğru tabirin *ictihatları* birleştirme kararı olduğunu ifade etmektedir. Burak Taş, "Ceza Hukuku Bağlamında Yargıtay İctihatları Birleştirme Kararları ve İlgili Sorunlar" *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 174 (2024): 5.

¹⁹ Hakan Karakehya, *Ceza Muhakemesi Hukuku* (Nisan Kitabevi, 2022), 46.

²⁰ Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü* (Ensar Neşriyat, 2016), 227.

yargısal içtihatlar şeklinde ayırmış; mahkeme kararlarının da içtihadın bir türü olduğuna işaret ederek, bilimsel içtihat kavramından ayırmak için yargısal içtihat tabirinin tercih edildiğini ifade etmiştir.²¹ Bazı yazarlar ise yardımcı kaynakları, mahkeme kararları (veya içtihatları) ve doktrin veya öğreti şeklinde adlandırmaktadır.²² Hâliyle kavram birliğinin bulunmaması, her mahkeme kararının içtihat olup olmadığı yönündeki bir değerlendirmeye istinaden bir tercihin mi sonucu olduğu yoksa dil bakımından bir tercihin mi sonucu olduğu veya bu kavramlar arasında bir fark olup olmadığı değerlendirilmeden veya bu kavramların zaten aynı anlamda olduğu düşünülerek mi farklı adlandırmaların kullanıldığı yönündeki bir sorunu teşkil etmektedir. Bu sorun, örneğin Anayasa Mahkemesi kararlarının bağlayıcı olduğu dikkate alındığında kararın hangi kısmının, keza Yargıtay içtihadı birleştirme kararları için bu kararların hangi kısmının bağlayıcı olduğunun belirlenmesinde de değer arz etmektedir.

Kanaatimizce içtihat, mahkeme kararının kendisi değil ancak bir kısmıdır. İçtihadın bir kaynak olduğu ileri sürülebilecek olsa da bu kaynak da mahkeme kararı şeklindedir; diğer deyişle hukuk düzeninde mahkeme kararı şeklinde varlık göstermektedir. Bir mahkeme kararında, hâkimin, içtihat kavramına ilişkin yapılan açıklamalar dikkate alındığında, hüküm çıkarma faaliyeti ile ulaştığı sonuçlar bir içtihattır. Bunun yanı sıra hâkimin, büyük önermeye göre küçük önermeyi değerlendirdiği ve tasımlama neticesinde ulaştığı vargı da bir içtihattır. Hâkim yalnızca hüküm çıkarma faaliyetinde bir gayret, çaba göstermemekte bilakis her ikisinde de tüm donanımını kullanarak akıl yürütmekte, bir sonuca ulaşmak için gayret göstermekte, çabalamakta, çalışmaktadır.²³ Örneğin bir idare mahkemesi hâkiminin idarenin sorumluluğuna ilişkin olarak hizmet kusuru ve risk ilkesi gibi ilkelerin esaslarını belirlemesi içtihattır.²⁴ Bunun yanı sıra bir asliye ceza mahkemesi hâkiminin kasten öldürme suçuna ilişkin düzenlemeye göre bir somut cezai uyumsuzluğu değerlendirmesi ve tasımlama ile bir kişinin, başka bir kişiyi kasten öldürdüğü vargısıyla öldürenin müebbet hapis cezasıyla cezalandırmasına yönelik kurduğu hüküm de bir içtihattır.

Öz itibarıyla, içtihat, kararın gerekçe kısmında da yer alabilir. Bununla birlikte, kararın hüküm fıkrası olarak tavsif edilen kısmı her hâlükârda bir içtihattır. Başka bir ifadeyle, hüküm fıkrasında içtihatla bulunmaktadır. Bu noktada bir kaynak olarak kararın hangi kısmının bağlayıcı olduğu aşağıda ayrı bir başlık altında ele alınacaktır.

²¹ Avcı, Aykanat ve Ülker, *Hukuk Başlangıcı*, 171, 172.

²² Sulhi Dönmezer ve Sahir Erman, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku: Genel Kısım: Cilt I* (Beta Yayıncılık, 1987), 144, 147; M. Emin Artuk, Ahmet Gökcen, M. Emin Alşahin ve Kerim Çakır, *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (Adalet Yayınevi, 2022), 191, 192; Özgenç, *Genel Hükümler*, 77, 79; Bahri Öztürk ve Mustafa Ruhan Erdem, *Uygulamalı Ceza Hukuku ve Güvenlik Tedbirleri Hukuku* (Seçkin Yayınevi, 2023), 70, kn. 76; Timur Demirbaş, *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (Seçkin Yayınevi, 2023), 123, 124; Gözler, *Hukuka Giriş*, 195; Salihpaşaoğlu, *Hukuka Giriş*, 54, 57.

²³ Öğretide Çıtak ise her mahkeme kararının bir içtihat olmadığını ifade etmekle birlikte, içtihadın yalnızca soyut kural ile somut hukuki uyumsuzluğun uyumsuz olduğu veya soyut kuralın hiç bulunmadığı hâllerde olabileceği görüşündedir. Buna göre, yalnızca bir büyük önermeye göre küçük önermenin değerlendirildiği yani tasımlamanın yapıldığı her hâlükârda içtihadtan bahsedilemez. İçtihat bunun ötesinde hâkime özgü zihni çabanın ürünü olan yargı kararları anlamına gelmektedir. Halim Alperen Çıtak, *İdare Hukukunun İçtihadı Karakteri* (On İki Levha Yayıncılık, 2020), 11. Bir kere, içtihat, kararın tamamı/kendisi değildir. İçtihat olarak nitelendirilebilecek olan, mahkeme kararının ancak belli bir kısmıdır/kısımlarıdır. İkinci olarak, öğretide ve mevzuatta, bilinçli veya bilinçsiz olarak, böyle bir ayırım yapılmamıştır. Örneğin 2575 numaralı Danıştay Kanunu m. 39'da içtihadın birleştirilmesi ibaresi kullanılmıştır. Esas itibarıyla madem tasımlama faaliyetinde de hâkim bir çaba göstermektedir, hiç değilse küçük önermeye uyan büyük önermeyi bulmaktadır ve nihayetinde vargıya ulaşmaktadır, o hâlde bu da niteliği itibarıyla bir içtihattır.

²⁴ Bahtiyar Akyılmaz, Murat Sezginer ve Cemil Kaya, *Türk İdare Hukuku* (Seçkin Yayınevi, 2023), 41.

II. YARGITAY İÇTİHADİ BİRLEŞTİRME KARARLARI

A. Kavram ve Tarihçe

İçtihadı birleştirme kararı, öğretide bir görüşe göre bir yüksek mahkemenin bir konudaki farklı içtihatları birleştirilerek çelişkileri ortadan kaldırma ve hukuk birliği sağlama amacıyla aldığı karardır.²⁵ Kanaatimizce istihdaf edilen amaçları, kararı alan merci ve kararın neden alındığı hususları dikkate alınarak içtihadı birleştirme kararı, bir yargılama kolunda hukukun uygulanmasında birliği sağlamak amacıyla o yargılama kolundaki yüksek mahkemenin veya mahkeme faaliyeti gösteren mercinin kendi içtihatları arasındaki aykırılık veya uyumsuzluğu gidermek veya birleştirilmiş içtihadı değiştirmek için bunları birleştirme yönünde verdiği karardır. Esas itibarıyla kararın içeriğinde de bir içtihat bulunmakta ve ilgili yargılama kolunda uygulanmasının söz konusu olacağı hususlarda artık bu içtihadı göre karar verilmesi gerekmektedir. Tanımda istihdaf edilen amaçlar tabirinin kullanılmasının nedeni, bu kararlarla hukukun uygulanmasında birliği sağlamanın amaçlanması ancak dolaylı olarak bunun, hukuki güvenliği sağlama ve kanun koyucuya yol gösterme sonuçlarını doğurabilmesidir.²⁶ Başka bir ifadeyle, hukuki güvenliği sağlama ve/veya kanun koyucuya yol gösterme, içtihadı birleştirme kararları ile istihdaf edilen amaçlar olmadığı gibi aynı zamanda da olamaz. Bu kararların amacı yalnızca hukukun uygulanmasında birliğin sağlanması olabilir. İçtihadı birleştirme kararları ancak bu amaçla alınabilir. Aksi yönde bir kabul, fonksiyonlar ayrılığını ihlal edici bir sonuca götürebilir.

İçtihadı birleştirme kararları, Türk hukukuna özgü bir kurumdur ve ilk defa adli yargılamadaki yüksek mahkeme olan Yargıtay'ın bu şekilde kararlar verebileceği düzenlemesi yapılmıştır. Bu ise ilk olarak 1926 yılında 834 numaralı Mahkemei Temyiz Teşkilatının Tevsine Dair Kanun ile kabul edilmiş, daha sonra 1928 yılında 1221 numaralı Temyiz Mahkemesi Teşkilatına Dair Kanun ile 1973 yılında 1730 numaralı Yargıtay Kanunu'nda da Yargıtay'ın bu türde kararlar verebileceği yönünde hüküm vazedilmiştir.²⁷ Yürürlükteki hukuka bakıldığında içtihadı birleştirme kararı verilebileceği yönündeki düzenlemeler; adli yargılamada Yargıtay için 2797 numaralı Yargıtay Kanunu'nda, idari yargılamada Danıştay için 2575 numaralı Danıştay Kanunu'nda, hesap yargılamasında Sayıştay için 6085 numaralı Sayıştay Kanunu'nda yer almaktadır.²⁸

²⁵ Erdoğan, *Sözlük*, 227.

²⁶ Bu sonuçların doğabileceği açıklaması için bkz. Nur Centel, Hamide Zafer ve Özlem Çakmut, *Türk Ceza Hukukuna Giriş* (Beta Yayıncılık, 2023), 86.

²⁷ Baki Kuru, *İçtihatların Birleştirilmesi Yolu ile İlgili Bazı Sorunlar* (Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1977), 12, 13.

²⁸ 2797 numaralı Kanun m. 15/2-b, c, m. 16/5, m. 45; 2575 numaralı Kanun m. 18, m. 39, m. 40; 6085 numaralı Kanun m. 58, m. 59, m. 25/2-b. Ayrıca 6771 numaralı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile ilgili kanunları yürürlükten kaldırılmış olan Askerî Yargıtay'ın ve Askerî Yüksek İdare Mahkemesi'nin de bu türde kararlar verebileceği bu yüksek mahkemelerin kendi kanunlarında düzenlenmişti. Bkz. 1600 numaralı Askerî Yargıtay Kanunu m. 16/2, m. 30, m. 31, m. 32; 1602 numaralı Askerî Yüksek İdare Mahkemesi Kanun m. 29-d. Askerî Yargıtay'ın ve Askerî Yüksek İdare Mahkemesi'nin, ilgili kanunları yürürlükteyken verdiği içtihadı birleştirme kararlarının hâlen bağlayıcılık durumunun ise bir sorun olarak ayrıca tartışılması gerekmektedir. Belirtmelidir ki 6771 numaralı Kanun m. 16'da bu mahkemelere ilişkin hükümlerin yer aldığı maddelerin yürürlükten kaldırıldığı, m. 17'de ise Askerî Yargıtay, Askerî Yüksek İdare Mahkemesi ve askerî mahkemelerin kaldırıldığı hükmü vazedilmiştir. Anlaşılabileceği üzere bu Kanun'da, Askerî Yargıtay'ın ve Askerî Yüksek İdare Mahkemesi'nin vermiş olduğu içtihadı birleştirme kararlarının da yürürlükten kaldırıldığına dair açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Bununla birlikte bu yüksek mahkemelerin içtihadı birleştirme kararlarının bağlayıcı olduğuna ilişkin hükümlerin de yer aldığı ilgili kanunlar, 15.08.2017 tarihli ve 694 numaralı Olağanüstü Hâl Kapsamında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname m. 203 ile yürürlükten kaldırılmıştır. 694 numaralı Kanun Hükmünde Kararname'nin 204 üncü maddesindeki “Bu Kanun Hükmünde Kararname yayımı tarihinde yürürlüğe girer.” hükmü gereğince bu mahkemelerin verdiği içtihadı birleştirme kararlarının, 694 numaralı Kanun Hükmünde Kararname'nin Resmî Gazete'de yayım tarihi olan 25.08.2017 itibarıyla bağlayıcılığı kalmamıştır. Askerî Ceza Kanunu'nun hâlen yürürlükte olması sebebiyle Askerî Yargıtay'ın içtihadı birleştirme kararlarının yürürlüklerini koruduğu ifadesiyle aksi yönde görüş için bkz. Taş, “Yargıtay İçtihatları Birleştirme Kararları,” 25.

B. Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararlarının Hukuki Niteliği

Yargıtay içtihadı birleştirme kararlarının hukuki niteliğinin tespiti için öncelikle yasama ve yargılama fonksiyonlarının tanımlanması gerekmektedir.

Yasama fonksiyonu, maddi açıdan tanımlanacak olursa en basit ifadesiyle kural koyma veya diğer deyişle düzenleyici işlem yapmadır. Kural koyucu veya düzenleyici işlemlerin özellikleri ise genel olması, soyut olması, kişilik dışı olması ve uygulanmakla tükenmemesidir. Bununla birlikte, Türk anayasa hukuku öğretisinde düzenleyici işlemlerin başında gelen kanun, maddi anlamıyla değil şekli anlamıyla tanımlanmaktadır. Buna göre kanun, Anayasada öngörülen yetkili organ yani Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Anayasadaki usul ve esaslara göre yürürlüğe konan yazılı hukuk kuralıdır. Öyleyse şekli anlamda yasama fonksiyonu da Anayasa m. 7'ye göre yasama organı tarafından yasama usullerine göre gerçekleştirilen faaliyettir.²⁹

Yargılama fonksiyonunun³⁰ da maddi ve şekli olmak üzere iki farklı açıdan tanımlanması mümkündür. Maddi açıdan yargılama, hukuki uyumsuzlukların kesin olarak çözülmesi; şekli açıdan yargılama ise yargılama organlarının fonksiyonu şeklinde tanımlanabilir. Bununla birlikte, yargılama organlarının her türlü faaliyetinin yargılamaya ilişkin olduğunun kabul edilmesi mümkün değildir. Örneğin yargılama organlarının, kendi idari personeline ilişkin işlemleri yargılamaya ilişkin faaliyet değildir. Keza bir yüksek mahkeme için düşünülecek olursa söz gelimi Yargıtay'daki bir üyelik seçimi yargılama organı olarak Yargıtay'dan sâdır olmakla birlikte yargılama faaliyeti değildir. Öyleyse yargılama fonksiyonunun ne yalnızca maddi ne yalnızca şekli anlamda tanımlanması yeterlidir. Bilakis yargılama fonksiyonunun isabetli bir şekilde tanımlanabilmesi için ikisinin birlikte ele alınması gerekir. Buna göre yargılama fonksiyonu, yargılama organlarının hukuki uyumsuzlukları kesin olarak çözmeye faaliyetidir.³¹

Yasama ve yargılama fonksiyonları bu şekilde tanımlandığında, içtihadı birleştirme kararlarının hukuki niteliğinin ne olduğu sorunu ile karşılaşmaktadır. Öncelikle ifade edilmelidir ki öğretilerde bu kararların hukuki niteliği hususunda bir görüş birliği yoktur. Bir görüşe göre bunlar yargısal karar niteliğindedir;³² başka bir görüşe göre bunlar belli bir uyumsuzluğun çözülmesine ilişkin olmamakla birlikte, organik açıdan birer yargılama işlemidir.³³ Bu kararların maddi yönünü de değerlendiren görüşlerden birine göre bu kararlar ile yeni kurallar yaratılmamakta, var olan kurallar yorumlanmaktadır; buna göre içtihadı birleştirme kararları birer kural koyucu/düzenleyici işlem değildir.³⁴ Bir görüşe göre ise bu kararların hukuki niteliğinin tespiti için ayırım yapılmalıdır. Buna göre, bu kararların bazılarında pozitif hukukta yer alan bir kuralın yorumlanmasıyla yetinilmekte, bazılarında ise hukuk yaratılmaktadır.³⁵ Başka bir görüşe göre içtihadı birleştirme kararı, kendine özgü özellikleri olan bir hukuki düzenleme olup bir yargısal yorum(lama) aracıdır.³⁶

²⁹ Bülent Tanör ve Necmi Yüzbaşıoğlu, *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku* (Beta Yayıncılık, 2020), 298, 301; Ergun Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku* (Yetkin Yayınları, 2020), 208, 210.

³⁰ Yargılama fonksiyonuna ilişkin olarak 1982 Anayasası'nda temel düzenleme, Anayasa'nın 9 uncu maddesinde yer almaktadır. 1982 Anayasası m. 9 (Yargı yetkisi) - "Yargı yetkisi, Türk Milleti adına bağımsız ve tarafsız mahkemelerce kullanılır."

³¹ Gözler, *Hukuka Giriş*, 472, 474, 475.

³² Öğretilerde *Kuru*, içtihadı birleştirme kararlarının yargısal karar olduğu görüşündedir. Bkz. *Kuru, İçtihatların Birleştirilmesi*, 10.

³³ Öğretilerde *Altundış*, bu kararların maddi açıdan niteliğini belirtmeden, zikredilen görüşü ileri sürmektedir. Bkz. Mehmet Altundış, "Hukuki Güvenlik İlkesi *Yasama Dergisi*, no. 10 (2008): 80.

³⁴ Şerife Yıldız Akgül, "İçtihadı Birleştirme Kurumu ve İptal Kararı Üzerine Fiili Çalışmaya Bağlı Döner Sermaye Ek Ödemelerinin Davacıya Ödenmesi Gerektiğine İlişkin Danıştay İçtihatları Birleştirme Kurulunun 2013/2 Esas ve 2018/2 Sayılı Kararı Üzerine Değerlendirme" *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 6, no. 1 (2020): 47, 57.

³⁵ Nurbanu Erzurumlu Işık, *Medenî Usûl Hukukunda Yorum-Hukuk Yaratma ve İçtihadı Birleştirme Kararları* (On İki Levha Yayıncılık, 2023), 238, 239.

³⁶ Taş, "Yargıtay İçtihatları Birleştirme Kararları," 12, 13.

İçtihadı birleştirme kararlarının hukuki niteliği tespit edilirken, birlikte ele alınması gereken iki tutamak bulunmaktadır. Bunlardan biri, bu kararların somut bir hukuki uyuşmazlığın çözülmesi amacıyla alınmaması, somut hukuki uyuşmazlıklar için verilmiş içtihatların değiştirilmesi veya birleştirilmesi amacıyla alınmasıdır. Diğeri ise yargılama organlarının somut bir hukuki uyuşmazlığı (kesin olarak) çözmesi faaliyetinin, yukarıda maddi ve şekli açıdan tanımları birleştirilerek tanımlandığı üzere yargılama faaliyetinin, hukuki uyuşmazlığın türü fark etmeksizin *muhakeme* şeklinde yapılmasıdır. Bir kere Türk hukuk düzeninde hiçbir mahkemenin re'sen yani açılmış bir dava olmaksızın harekete geçmesi mümkün değildir.³⁷ İkinci olarak hukuki uyuşmazlığın türü fark etmeksizin hukuki uyuşmazlıkların çözülmesinde mutlaka iki taraf söz konusu olur, tarafların ileri sürdükleri ve muhakemenin türüne göre hâkimin re'sen elde ettiği delillere göre uyuşmazlık çözülür.³⁸ Üçüncü olarak faaliyetin neticesi olan yargı, icra edilebilirlik (veya ceza hukukundaki adlandırmayla infaz edilebilirlik) vasfını haizdir. İçtihadı birleştirme kararları ise bir dava açma işlemi üzerine alınmamakta, bu kararların alınmasında delil ikamesi de söz konusu olmamaktadır. Keza bu kararlar açısından icra (veya infaz) edilebilirlikten bahsedilemeyeceği de açıktır.³⁹

İçtihadı birleştirme kararlarında bir hukuk kuralının nasıl yorumlanması gerektiği ortaya koyulmakla birlikte, yorumun nasıl olması gerektiği ortaya koyulurken, içtihadı birleştirme kararları bağlayıcı olduğu için artık bağlayıcılık kapsamındaki tüm yargılama mercilerinin uygulayabileceği şekilde genel, soyut bir kural konuluyormuş gibi hareket edilmektedir.⁴⁰ Bir ifadeyle, ortaya yine bir içtihadın çıktığından bahsedilebilecek olmakla birlikte, bu içtihat, maddi anlamda yasama faaliyeti gerçekleştirilerek yapılmaktadır. Bu bağlamda, içtihadı birleştirme kararları alınırken gerçekleştirilen faaliyet yargılama değil, maddi açıdan yasama faaliyetidir.⁴¹ Hakikaten örneğin Yargıtay içtihadı birleştirme kararları ile artık bu karar doğrultusunda hukuki uyuşmazlıkların çözülmesi; diğer deyişle,

³⁷ 1982 Anayasası m. 150 (İptal davası) - "... Anayasaya aykırılığı iddiasıyla Anayasa Mahkemesinde doğrudan doğruya iptal davası açabilme hakkı ..."; 1982 Anayasası m. 152 (Anayasa aykırılığın diğer mahkemelerde ileri sürülmesi) - "... // Anayasa Mahkemesi, işin kendisine gelişinden başlamak üzere ..."; 6100 numaralı Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 24/1 - "(1) Hâkim, iki taraftan birinin talebi olmaksızın, kendiliğinden bir davayı inceleyemez ve karara bağlayamaz."; 5271 numaralı Ceza Muhakemesi Kanunu m. 175/1 - "(1) İddianamenin kabulüyle, kamu davası açılmış olur ..."; CMK m. 225/1 - "(1) Hüküm, ancak iddianamede unsurları gösterilen suça ilişkin fiil ve faili hakkında verilir."

³⁸ HMK m. 187/1 - "(1) İspatın konusunu tarafların üzerinde anlaşılmadıkları ve uyuşmazlığın çözümünde etkili olabilecek çekişmeli vakıalar oluşturur ve bu vakıaların ispatı için delil gösterilir."; CMK m. 217/1 - "(1) Hâkim, kararını ancak duruşmaya getirilmiş ve huzurunda tartışılmış delillere dayandırabilir. ..."

³⁹ Fahrettin Kayhan, "Özel Hukuk Uygulamasında Yargı İçtihatlarının ve İçtihadı Birleştirme Kararlarının Normatif Gücü" *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, no. 2 (1999): 357.

⁴⁰ Örneğin Yargıtay İçtihadı Birleştirme Büyük Genel Kurulu'nun E. 1989/2, K. 1990/3, 06.04.1990 künyeli kararında "Yukarıda açıklanan nedenlerle telefon hizmetinden çeşitli usul ve yöntemlerle saplama yapmak suretiyle bedelsiz ve kaçak yararlanmanın, Türk Ceza Kanunu açısından hırsızlık fiilini oluşturacağına, 6.4.1990 gününde ilk görüşmede üçte ikiyi geçen çoğunlukla karar verildi." ifadesi yer almaktadır. Bkz. Yar. İBBGK, E. 1989/2, K. 1990/3, 06.04.1990, (Lexpera Veritabanı). Mezkûr kararda Yargıtay İçtihadı Birleştirme Büyük Genel Kurulu bir içtihatla bulunmakla birlikte, bu içtihadı, artık bağlayıcı olacağı için, âdeta bir hukuk kuralı ihdas eder gibi ortaya koymaktadır. Buna göre telefon hizmetinden bedelsiz ve kaçak yararlanma da hırsızlık suçunu oluşturur veya hırsızlık suçunun telefon hattından bedelsiz ve kaçak yararlanma suretiyle işlenmesi suçun daha ağır cezayı gerektiren nitelikli hâlidir gibi bir hukuk kuralı oluşturulmaktadır.

⁴¹ Kayhan, "İçtihadı Birleştirme Kararlarının Normatif Gücü," 357, 359; Gözler, *Hukuka Giriş*, 200; İnan, "Sayıştay'da İçtihatları Birleştirme," 75. AYM'nin E. 1968/38, K. 1969/34, 12.06.1969 künyeli kararında ise aksi yönde görüş yer almaktadır: "Buna göre içtihadı birleştirme kararı yasa koyucu veya yetkisi içinde idare tarafından ortaya konulmuş bulunan nesnel hukuk kurallarının uygulanma biçimini gösteren ve bu bakımdan yemlik doğurucu nitelikte bulunmayan, ancak hukukî bir durumu açıklayan nitelikte bir hukuk işlemidir. Bundan ötürü bu işlem; genel, nesnel ve yenilik doğurucu nitelikte bir işlem olan yasa koyma işlemi ile bir tutulamaz ve içtihadı birleştirme karar veren Yargıtay'ca Türkiye Büyük Millet Meclisine özgü yasama yetkisinin kullanılmış ve böylece Anayasa'nın öngördüğü güçler ayrılığı ilkesinin çiğnenmiş olduğu ileri sürülemez."

Karar metni için bkz. <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Dosyalar/Kararlar/KararPDF/1969-34-nrm.pdf>.

ilişkin olduğu hukuki uyumsuzluklarda artık bu karar doğrultusunda karar verilmesi gerekmektedir. Bunu sağlamak için de genel, soyut, kişilik dışı ve uygulanmakla tükenmeyen bir işlem yapılmaktadır. Esas itibarıyla sorun da teşkil eden husus, hukuk düzeninde mezkûr işlemin bir içtihat şeklinde veya artık bir içtihadın içinde bulunduğu karar şeklinde varlık göstermesidir. Daha açık bir ifadeyle, işlem içtihat veya içinde içtihat bulunan karar şeklinde tezahür etmekle birlikte, maddi açıdan yasama faaliyeti gerçekleştirilerek yapılmaktadır.⁴² Söz konusu niteliği itibarıyla içtihadı birleştirme kararı almanın, 4721 numaralı Türk Medeni Kanunu m.1/2'deki hâkimin kendisi kanun koyucu olsaydı nasıl bir kural koyacak idiyse ona göre karar vereceği hükmündeki⁴³ faaliyete benzer olduğu düşünülebilirse de bu hükümden, somut bir hukuki uyumsuzlukla ilgili olmaması yönüyle farklıdır.

C. Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararlarının Bağlayıcılığı ile İlgili Sorunlar

1. İçtihadı Birleştirme Kararları Alma Yetkisinin Kanunla Düzenlenmiş Olması

İçtihadı birleştirme kararları ile ilgili olarak aşağıda tartışılacak olanlar için öncelikle içtihadı birleştirme kararları alma yetkisinin kanunla düzenlenmiş olmasının ele alınması gerekmektedir. Kanaatimizce içtihadı birleştirme kararları somut bir hukuki uyumsuzluğun çözülmesi ile ilgili olmadığı için bir tür kural koyucu/düzenleyici işlem niteliğindedir. Bu bağlamda, ilk olarak düzenleyici işlem yapma yetkisinin esas itibarıyla yasama organına ait olduğu belirtilmelidir. Anayasa hukuku literatüründe bu durum yasama yetkisinin asliliği ve genelliği ile ifade edilmektedir.⁴⁴ İdarenin düzenleyici işlem yapma yetkisi ise türev bir yetkidir. Çünkü idarenin düzenleyici işlem yapabilmesi için öncelikle bir kanunun bulunması gerekmektedir. Bunun istisnası Cumhurbaşkanının, yürütme yetkisine ilişkin konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarabilmesidir. Bununla birlikte, Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinde bu kararnameleri çıkarma yetkisi anayasadan kaynaklanmaktadır.⁴⁵ İçtihadı birleştirme kararlarında ise içtihadı birleştirme kararları alma yetkisi

⁴² Zeki Uysal, “GeçmiştenGünümüze Danıştay İçtihatları Birleştirme Sistemi” *Danıştay Dergisi*, no. 155 (2023): 139. Nitekim Yargıtay Hukuk Genel Kurulu’nun E. 4/71, K. 21, 20.02.1963 künyeli kararında, “*Yargıtay kuruluş kanununun 6082 sayılı kanunla değişik 8. maddesinin 5. fıkrası uyarınca içtihadı birleştirme kararı, gerek Yargıtayı, gerekse diğer mahkemeleri bağlar. Bu bakımdan bir konunun içtihadı birleştirme kararıyla aydınlanması, ameli sonuç bakımından, o konuda yeni bir Yasa çıkarılması anlamına gelmektedir.*” ifadesi yer almaktadır. Yar. HGK, E. 4/71, K. 21, 20.02.1963, iç. *Adalet Dergisi* 54, no. 5-8 (Mayıs-Haziran 1963): 776. Öğretide *Erzurumlu Işık*’ın yalnızca bir hukuk kuralının yorumlanmasıyla yetinildiği içtihadı birleştirme kararlarına örnek gösterdiği kararın sonuç kısmında “*6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun yürürlüğe girmesinden sonra açılmış olan davalarda tarafların dava ve cevap dilekçeleri ile delil listelerinde “sair deliller, her türlü delil, ve sair deliller” gibi ibarelerin bulunması halinde tarafların yemin deliline başvurmuş sayılamayacakları ve bu kapsamda hâkimin ispat yükü kendisine düşen tarafa “yemin teklifinde bulunma hakkı”nı hatırlatamayacağına... karar verilmiştir.*” ifadeleri yer almaktadır. Bkz. *Erzurumlu Işık, Medenî Usûl Hukuku*, 239: dn. 260; Karar metni için bkz. RG. 17.06.2017, S. 30099. Burada da Yargıtay Hukuk Genel Kurulu âdeta ifadedeki yönde bir kural vazetmiştir. Kanaatimizce bu durumu ortaya çıkaran, içtihadı birleştirme kararlarının bağlayıcı olması ve somut bir hukuki uyumsuzluğu çözücü nitelikte de olmamasıdır.

⁴³ TMK m. 1/2 - “*Kanunda uygulanabilir bir hüküm yoksa, hâkim, ... bu da yoksa kendisi kanun koyucu olsaydı nasıl bir kural koyacak idiyse ona göre karar verir.*”

⁴⁴ Tanör ve Yüzbaşıoğlu, *Türk Anayasa Hukuku*, 299; Kemal Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları: Ders Kitabı* (Ekin Yayınevi, 2021), 356.

⁴⁵ İdarenin düzenleyici işlem yapma yetkisinin türev bir yetki olduğu hususunda bkz. Duygun Yarsuvat, “Yürütme Organının Koyduğu Kaidelerle Suç İhdası ve 1961 Anayasası” *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* 29, no. 3 (1963): 544, 555. 1982 Anayasası m. 124’te Cumhurbaşkanı, bakanlıklar ve kamu tüzel kişilerinin kendi görev alanlarını ilgilendiren kanunların ve Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin uygulanmasını sağlamak üzere ve bunlara aykırı olmamak şartıyla yönetmelikler çıkarılabileceği, m. 104/18’de ise Cumhurbaşkanının, kanunların uygulanmasını sağlamak üzere ve bunlara aykırı olmamak şartıyla yönetmelikler çıkarılabileceği hükmü vazedilmiştir. Demek ki bir yönetmeliğin çıkarılabilmesi için öncelikle bir kanunun bulunması gerekir. İdarenin diğer (adsız) düzenleyici işlemleri için genel hükümlerden hareketle aynı sonuca erişilebilir. Nitekim idarenin kanuniliğinin yani teşkilat ve faaliyetlerinin kanuna dayanması gerekliliğinin hukuk devletinin şekli unsurlarından biri olduğu ifade edilmiştir. Bkz. Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, *Türk İdare Hukuku*, 147.

anayasadan değil, kanundan kaynaklanmaktadır. İctihadı birleştirme kararları alma yetkisinin kanunla düzenlenmiş olması, 1982 Anayasası m. 6/3'teki hiçbir kimse veya organın kaynağını anayasadan almayan bir devlet yetkisi kullanamayacağı hükmü karşısında bir anayasaya aykırılık sorunu teşkil etmektedir.⁴⁶

2. İctihadı Birleştirme Kararlarının Normlar Hiyerarşisindeki Konumu

İctihadı birleştirme kararlarının veya daha doğrusu ictihadı birleştirme kararı ile ortaya konan yeni ictihadın normlar hiyerarşisindeki konumu, bu kararların bağlayıcılığı ile ilgili olarak tartışılması gereken sorunlardan biridir. Tartışma kapsamında öncelikle çözülmesi gereken, bu kararların kanuna karşı konumudur. Öğretide bir görüşe göre bu kararlar kanun hükmündedir.⁴⁷ İfade edilmelidir ki ictihadı birleştirme kararlarının zaten anayasal dayanağı bulunmamaktadır. Çalışma özelinde Yargıtay'ın ictihadı birleştirme kararları alma yetkisi anayasada değil, kanunda düzenlenmiştir. Bu kararların anayasal dayanağı olsaydı, kanun hükmünde yani kanuna eş değer oldukları yönünde bir hüküm vazedilebilirdi. Bununla birlikte, kanunda da bu durum belirtilemeyeceği için ictihadı birleştirme kararlarının kanuna eş değer olduğunun söylenmesi mümkün değildir.

Sorunun çözülmesi için 1982 Anayasası m. 138/1'e bakıldığında, bu hükümde hâkimlerin, Anayasaya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdani kanaatlerine göre hüküm vereceği ifadesiyle normlar hiyerarşisinde anayasadan kanuna, kanundan diğer hukuk kurallarına doğru bir sıralama yapılmıştır. Benzer bir sıralama, 1982 Anayasası m. 137/1'de yer almaktadır. Buna göre kamu hizmetlerinde herhangi bir sıfat ve suretle çalışmakta olan kimse, üstünden aldığı emri, yönetmelik, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi, kanun veya Anayasa hükümlerine aykırı görürse yerine getirmeyecek ve bu aykırılığı o emri verene bildirecektir. Buradaki sıralama aşağıda yer alan normdan onun üzerinde yer alan norma doğru yapılmıştır.⁴⁸ Yasama yetkisinin genelliği ilkesi gereğince anayasada olmasa bile bir alanın kanunla düzenlenmesi yetkisi kanun koyucuya aittir. Kanunla diğer düzenleyici işlemlerin birbirinden en önemli farkı da budur. Kanunla düzenleme yetkisi tali/ikincil bir yetki değil, bilakis, yalnızca anayasaya uygun olması sınırlamasıyla, asli/ıkel bir yetkidir. Diğer düzenleyici işlemlerde işlemi yapma yetkisi ise yukarıda işaret edildiği üzere müştak/türev bir yetkidir.⁴⁹ Yargıtay'ın ictihadı birleştirme kararları alma yetkisi, doğrudan anayasadan değil, kanundan kaynaklanan bir yetkidir. Öyleyse söz konusu hükümlerle birlikte değerlendirildiğinde, kanaatimizce ictihadı birleştirme kararları, çalışma özelinde de Yargıtay ictihadı birleştirme kararları, normlar hiyerarşisinde kanunun aşağısında yer almaktadır.⁵⁰

İctihadı birleştirme kararlarının kanunun aşağısında yer almasının bir sonucu olarak ictihadı birleştirme kararı ile kanun çatıştığında hâkimin dikkate alması gereken kanundur.

3. İctihadı Birleştirme Kararlarının Yargılama Bağımsızlığını İhlal Edip Etmediği

İctihadı birleştirme kararları ile ilgili tartışılan bir husus da bu kararların bağlayıcı olması dolayısıyla yargılamaya hâkim olan/olması gereken temel ilkelerden biri olan yargılama bağımsızlığına

⁴⁶ İctihadı birleştirme kararları alma yetkisinin ayrıca yasama yetkisinin devredilmezliğine ilişkin 1982 Anayasası m. 7'deki hükme de aykırı olduğu hususunda bkz. Kayhan, "İctihadı Birleştirme Kararlarının Normatif Gücü," 361; Aksi yönde bkz. Taş, "Yargıtay İctihatları Birleştirme Kararları," 10'daki dipnot 34 (Öğretide Taş, yasama faaliyeti benzeri olan her normun Anayasaya aykırılık teşkil ettiği kabulünün isabetli olmadığını belirtmektedir. Örnek olarak bu kabule göre Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarmanın da Anayasaya aykırı olacağını göstermektedir. Taş, "Yargıtay İctihatları Birleştirme Kararları," 10'daki dipnot 34. Belirtilmelidir ki burada yetki doğrudan anayasadan kaynaklandığı için bir anayasaya aykırılık sorunu bulunmamaktadır.).

⁴⁷ Öztekin Tosun, "Ceza Hukukunun Gerçek Kaynakları" *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* 28, no. 3-4 (1962): 629; Artuk, Gökçen, Alşahin ve Çakır, *Genel Hükümler*, 192; Erdoğan, *Sözlük*, 227.

⁴⁸ Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, *Türk İdare Hukuku*, 47.

⁴⁹ Tanör ve Yüzbaşıoğlu, *Türk Anayasa Hukuku*, 300; Yarsuvat, "Yürütme Organının Koyduğu Kaidelerle Suç İhdası," 544, 555.

⁵⁰ Taş, "Yargıtay İctihatları Birleştirme Kararları," 18.

aykırılık teşkil edip etmediğidir. Öğretide *Kunter*, yargılama organının anayasada düzenlenmiş olan yasama ve yürütme organına karşı bağımsızlığına, yargılama organına karşı bağımsızlığı da eklemektedir. Buna göre, örneğin kanun yolu muhakemesinde yargılama makamları arasında bir hiyerarşi olabilir ancak bu, muhakemede bir düzeni, bir iş birliğini sağlamak için kabul edilmiştir. Hiyerarşinin bir sonucu olarak da bir yargılama biriminin üzerinde yer alan başka bir yargılama birimi, daha aşağıdaki birimde görev yapan hâkimin kararını bozabilir veya onu bağlayacak nitelikte bir karar verebilir. İçtihadı birleştirme kararlarında ise kararı alan merci, önceden ve genel nitelikte emir ve talimat vermekte, hâkimlerin benzer hukuki konularda belli yönde karar vermelerini sonucunu doğuracak şekilde onları bağlamaktadır. Hâkim, içtihadı birleştirme kararı yönünde karar verecek, diğer deyişle serbestçe karar veremeyecektir. Bu da yargılamanın bağımsızlığına aykırılık teşkil etmektedir.⁵¹ Burada bir eleştiri olarak benzer durumun Anayasa Mahkemesi kararları açısından da geçerli olduğu ileri sürülebilir. Bununla birlikte, Anayasa Mahkemesi kararlarının bağlayıcılığına ilişkin yetki anayasadan kaynakladığı hâlde, içtihadı birleştirme kararlarında yetki kanundan kaynaklanmaktadır.⁵²

4. İçtihadı Birleştirme Kararlarının Zaman Bakımından Uygulanması

Yargıtay içtihadı birleştirme kararları, 2797 numaralı Yargıtay Kanunu m. 58'e göre Resmî Gazete'de yayımlanır.⁵³ 10 numaralı Resmî Gazete Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi m. 7'ye göre de bu kararlar Resmî Gazete'de yayımlandığı gün yürürlüğe girer. Yargıtay içtihadı birleştirme kararları da zaman bakımından uygulama açısından derhâl uygulanma ilkesine tabidir. Bu kararlar Resmî Gazete'de yayımlandıkları günden itibaren ilgili oldukları hususlarda uygulanacaktır.⁵⁴

Yargıtay içtihadı birleştirme kararlarının zaman bakımından uygulanması ile ilgili olarak tartışılan bir husus ise bu kararlarla lehe değişiklik olması hâlinde zaman bakımından uygulanma açısından lehe geriye yürütme ilkesinin uygulanabilip uygulanamayacağıdır. Esas itibarıyla bu tartışma bile bir soruna işaret etmektedir. Demek ki bu kararlarla kanunlarla olduğu gibi lehe değişiklikler yapılabilmektedir. Hemen belirtilmelidir ki buna ilişkin bir yetki anayasada tanımlanmadığı için bu noktadan da içtihadı birleştirme kararları anayasaya aykırıdır.

Öğretide içtihadı birleştirme kararlarının lehe uygulanması ile ilgili olarak bunun mümkün olduğunu ileri sürenler bulunmaktadır.⁵⁵ Belirtmelidir ki Anayasa Mahkemesi kararları için dahi, ki bu yetki anayasada açıkça yer aldığı hâlde içtihadı birleştirme kararlarında böyle bir durum söz konusu değildir, bunların lehe sonuç doğuracak nitelikte olması hâlinde lehe düzenlemenin geriye yürütülmesinin mümkün olmadığı ifade edilmektedir. Bu bağlamda öğretide *Özgenç*, 1982 Anayasası

⁵¹ Kunter, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 355, kn. 180; Kayhan, "İçtihadı Birleştirme Kararlarının Normatif Gücü," 361.

⁵² İşte tam bu noktada 1982 Anayasası m. 6/3 hükmünün zikredilmesi gerekmektedir. 1982 Anayasası m. 6/3 - "Hiçbir kimse veya organ kaynağını Anayasadan almayan bir Devlet yetkisi kullanamaz."

⁵³ 2797 numaralı Kanun m. 58 - "Bu Kanun hükümlerine göre alınacak ... içtihadı birleştirme kararları ... Resmî Gazete'de yayımlanır."

⁵⁴ İnan, "Sayıştay'da İçtihatları Birleştirme," 85. Öğretide *Yıldız Akgül*, Danıştay içtihadı birleştirme kararlarının zaman bakımından uygulanması ile ilgili olarak haberdar olma esasına göre idari yargılama yerleri ve idare açısından bir ayırım yapılabileceği görüşündedir. Bkz. *Yıldız Akgül*, "İçtihat," 56. Danıştay İçtihadı Birleştirme Kurulu, Danıştay Başkanı, başkanvekilleri, Başsavcı ile dava dairelerinin başkan ve üyelerinin katılımı ile kurulduğu için bunlar, içtihadı birleştirme kararından haberdardır. Bu nedenle içtihadı birleştirme kararları, zikredilenler açısından alındığı tarihte bağlayıcıdır. Kanaatimizce 2575 numaralı Danıştay Kanunu m. 40/3'e göre Danıştay içtihadı birleştirme kararları da Resmî Gazete'de yayımlanacağı ve 10 numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nde de açık hüküm bulunduğu için bu kararlar da yayımlandığı tarihte ancak yürürlüğe girer ve dolayısıyla bağlayıcı hâle gelir. Haberdar olmanın bu hususta bir kriter olarak uygulanamayacağını değerlendirmekteyiz. Kaldı ki içtihadı birleştirme kararları zikredilenler bakımından uygulanacak olmakla birlikte, somut bir hukuki uyumsuzlukta uygulanacaktır. Bu uyumsuzluğun muhataplarının henüz bilmediği, Resmî Gazete'de henüz yayımlanmamışsa bilemeyeceği bir içtihadın uygulanması, hukuki güvenlik açısından bakıldığında isabetli olmayacaktır.

⁵⁵ Artuk, Gökçen, Alşahin ve Çakır, *Genel Hükümler*, 212; Centel, Zafer ve Çakmut, *Türk Ceza Hukukuna Giriş*, 107; Hakan Hakeri, *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (Adalet Yayınevi, 2021), 68.

m. 153/5'in değiştirilerek iptal kararlarının geriye yürümeyeceği ancak bir suçun unsurlarına, sair cezalandırılabilme şartlarına, cezasına, ceza mahkûmiyetinin kanuni neticelerine ilişkin kanun hükümlerinin iptali hâlinde lehe sonuç doğuran iptal kararlarının geriye etkili olacağı şeklinde düzenlenebileceğini ifade etmektedir.⁵⁶ Kanaatimizce açık bir düzenlemenin bulunmaması dolayısıyla Yargıtay içtihadı birleştirme kararlarının zaman bakımından uygulanmasında lehe uygulanma yapılması mümkün değildir.⁵⁷

5. İctihadı Birleştirme Kararlarının Denetimi

Yargıtay içtihadı birleştirme kararları ile ilgili olarak 2797 numaralı Yargıtay Kanunu'nda yer alan düzenlemelerde, bu kararların yargısal denetimi ile ilgili bir usul öngörülmemiştir. Bir kere bu kararlar, zaten somut bir hukuki uyumsuzlıkla da ilgili olmadığı için muhakeme kanunlarında öngörülen kanun yollarına bu kararlar için başvurulamayacağı, izahtan varestedir. Sonuç itibarıyla aynı Anayasa Mahkemesi kararlarında olduğu gibi Yargıtay içtihadı birleştirme kararları da kesindir. Temsili demokrasinin bir sonucu olarak yasama organı tarafından yapılan bir kanun, hukuk devletinin icabı olarak Anayasa Mahkemesi tarafından denetlenirken, hâkimleri bağlayıcı olan yani hâkimlerin mutlaka o yönde karar vermesini gerektiren içtihadı birleştirme kararlarının yargısal denetimi mümkün değildir. Üstelik içtihadı birleştirme kararlarının kesinliği, Anayasa'nın bir hükmünden değil, kanundan kaynaklanmaktadır.⁵⁸

⁵⁶ Özgenç, *Genel Hükümler*, 158.

⁵⁷ Gedik ve Koç, "Hüküm Kurma ve İctihat," 162; İnan, "Sayıştay'da İctihatları Birleştirme," 85. Yargıtay İctihadı Birleştirme Büyük Genel Kurulu'nun bir içtihadı birleştirme kararında da içtihadı birleştirme kararlarının bu tür bir etkisinin olmadığı aynı gerekçeyle ifade edilmiştir. "Bu izahlardan sonra tevhide içtihat kararına dayanılarak daha önce muhkem kazıye teşkil etmiş olan temyiz kararları hakkında tashih yoluna gidilip gidilemeyeceği hakkındaki asıl ihtilâf mevzuunu teşkil eden meseleye gelince: 1221 sayılı Temyiz Mahkemesi Teşkilâtına dair Kanunun sekizinci maddesinde tezat ve mübâyenet hakkında Yargıtay Genel Kurulunca ittihâz olunacak kararların Yargıtay Dairelerince mümasıl işlerde mabihülîmtisal oldukları ve taraflara tesir etmeyecekleri tasrih olunmuştur. // Adalet Komisyonunun 19/2/1928 tarih ve 31 karar ve 1/23 esas numaralı mazbatasında aynen ... Sekizinci madde mucibince verilecek kararların mukaddema verilmiş olan ilâmat hükümlerine müessir olamaması tabii görüldüğünden keyfiyet maddede ayrıca tasrih olunmuştur) denilmektedir. // İctihatta vâkı olan tebeddülün evvelce müstakar olarak tatbik olunan içtihat dairesinde kesinleşmiş olan hükümlere sari olmadığını bizzat kanun vazı maddeye koyduğu hüküm ile tesbit etmiştir. Zamanın ihtiyaçlarına ve şartlarına göre değişmeye mahkûm olan hukuk telâkkileriyle muvazi olarak kazai içtihatlarda da tebeddüller vâkı olur. Fakat bu içtihat tebeddülleri kaide olarak mukabillerine şâmil olamazlar. Bu husus bir hukuk prensibi olarak Temyiz Teşkilâtının tevsiine dair olan kanunun 8 inci maddesinde de açıklanmış bulunmaktadır. Kanuni tefsir kazai içtihatlardan tamamiyle ayrı mahiyettedir. Kanunun esasında haiz olduğu hükmü açıklamış olmak itibarıyla Büyük Millet Meclisince tefsir yolu ile verilen kararların makabline şümûlî olduğunda tereddüt edilemez. // ... Kaldı ki, sonraki içtihadı göre eski içtihat dairesinde katılmış olan Yargıtay kararları hakkında tashih yoluna müracaat olunabileceğinin kabulü için bütün kararlara karşı istisnasız bir şekilde bu yola müracaat edilmesi mecburiyetini sağlayacak kanuni bir mesnede ihtiyaç olduğu da ayrıca düşünülmalıdır." Bkz. Yar. İBBGK, E. 1948/4, K. 1949/11, 15.06.1949, (Legalbank Elektronik Hukuk Bankası).

Alman hukukunda ise bir görüşe göre yüksek mahkeme içtihatları açısından geriye yürüme yasağı bile uygulanmaz; bunlar, sanığın aleyhine bile olsa geriye yürütülecektir. Çünkü burada kanunun kendisi değil, yalnızca yorumu değişmiştir. Burada fail açısından ancak somut olayın koşullarına göre kaçınılmaz bir yasak hatasına ilişkin Alman Ceza Kanunu'nun 17 nci maddesi uygulanabilir. Bernd Heinrich, *Strafrecht Allgemeiner Teil* (Verlag von W. Kohlhammer, 2019), 14, kn. 33; Walter Gropp, *Strafrecht Allgemeiner Teil* (Springer-Lehrbuch, 2014), 115, kn. 80; Geriye yürüme yasağının daha önce yerleşik bir içtihat değişikliği yapılmasını kapsamayacağı yönünde ayrıca bkz. Urs Kindhäuser und Till Zimmermann, *Strafrecht Allgemeiner Teil* (Nomos Verlagsgesellschaft, 2020), 47, kn. 4.

⁵⁸ Bu nedenle, içtihadı birleştirme kararlarının, normlar hiyerarşisinde kanunlardan üstün olduğu görüşü bile ileri sürülmüştür. Esat Şener'in (Yargıtay İkinci Hukuk Dairesi Başkanı) konuşması, iç. Baki Kuru, *İctihatların Birleştirilmesi Yolu İle İlgili Bazı Sorunlar* (Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1977), 51.

6. Yargıtay'ın Her İçtihadının Bağlayıcı Olduğu Yönünde Bir Algıya Yol Açması

Bu sorun ile ilgili bir pozitif hukuk düzenlemesi olarak 2802 numaralı Hâkimler Savcılar Kanunu m. 28 ile bilgi verilmesi gerekmektedir. Maddenin ilk hâlinde Yargıtay ve Danıştay dairelerinin yaptıkları temyiz incelemeleri sırasında tek veya toplu olarak karar veren hâkimler ile Cumhuriyet savcılar hakkında çok iyi, iyi, orta ve zayıf olmak üzere not verecekleri, not verirken göz önünde tutacakları hususlardan birinin de emsal kararların gözetilmesi olduğu belirtilmiştir. Daha sonra bu hüküm 31.03.2011 tarihli ve 6217 numaralı Yargı Hizmetlerinin Hızlandırılması Amacıyla Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun m. 31 ile ilga edilmiş, 01.07.2016 tarihli ve 6723 numaralı Danıştay Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun m. 25 ile yeniden düzenlenmiştir. Maddenin yürürlükteki hâlinde kanun yolu değerlendirme formu düzenlenirken dikkate alınacak hususlar arasında emsal kararların gözetilmesi ibaresine yer verilmemiştir. Maddenin ilk hâli, içtihat kavramının anlamıyla uyumadığı gibi hâkimlerin içtihat yoluyla hukukun gelişimine katkısını da en aza indirecek niteliktedir.⁵⁹ Bununla birlikte, maddenin yürürlükteki hâlinde de kanun yolu değerlendirme formuyla hâkimlerin performansının çok iyi, iyi, orta ve zayıf şeklinde notlandırılması düzenlemesi bulunmaktadır. Hâl böyle olunca gerek içtihadı birleştirme kararlarının bağlayıcılığı gerek maddenin ilk hâlinden kalma alışkanlıklar ve bunun yanı sıra Türk hukukundaki emsal içtihat uygulaması⁶⁰ gerek maddenin yürürlükteki hâli, hâkimlerin her somut olayda Yargıtay'ın tüm içtihatlarının bağlayıcı olduğunu ve/veya daha esaslı bir sorun olarak bunların mutlaka doğru olduğunu sanmasına,⁶¹ bu şekilde de isabetli olmayan bir algılamaya yol açabilecektir.⁶²

7. Kararın Bağlayıcı Olan Kısım

1982 Anayasası m. 153/6'daki Anayasa Mahkemesi kararlarının yasama, yürütme ve yargılama organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzel kişileri bağlayacağı hükmü kapsamında tartışılan bir husus da kararın bağlayıcı olan kısmıdır. Bu bağlamda kararın gerekçe kısmının da mı bağlayıcı olduğu yoksa yalnızca hüküm fıkrası kısmının mı bağlayıcı olduğu tartışılmaktadır. Öğretide *Özbudun*, Anayasa Mahkemesi'nin birçok kararının gerekçe kısmında felsefî, sosyolojik, tarihî ve siyasi tahlillerin de yer aldığını belirtmektedir. Bunların da bağlayıcılığının kabul edilmesi, kararların gerçek kişileri de bağlayıcı olması hükmü dolayısıyla fikir hayatını ve bireysel ifade hürriyetini bir cendere içine sokacaktır. Ayrıca başka bir tehlike de gerekçelerin bağlayıcılığı kabul edildiği takdirde bunun Anayasa Mahkemesi'ni pozitif kanun koyucu konumuna getirebilecek olmasıdır. Öz itibarıyla kararların yalnızca hüküm fıkrasının bağlayıcı olduğunun kabul edilmesi gerekmektedir.⁶³

Yargıtay içtihadı birleştirme kararları ise somut bir hukuki uyumsuzlıkla ilgili değildir. İçtihadı birleştirme kararlarının bir hüküm fıkrası kısmı bulunmamaktadır. Bununla birlikte, tıpkı Anayasa Mahkemesi kararları açısından kabul edildiği gibi bu kararların da yalnızca artık bağlayıcı olan (yeni) içtihadın ifade edildiği kısmı bağlayıcıdır.⁶⁴ Aksi bir kabulde gerekçelerin de bağlayıcı olduğunun kabul edilmesi, hâkimlerin içtihatla bulunmasına ve hukukun gelişimine engel olacak, hâkimlerin zihnî faaliyet gerçekleştirmemesine neden olacaktır.

⁵⁹ Koca ve Üzülmüş, *Genel Hükümler*, 53.

⁶⁰ Öğretide *Avcı/Aykanat/Ülker*, adli yargılamadaki ilk derece mahkemelerinin Yargıtay'ın, idari yargılamadaki ilk derece mahkemelerinin ise Danıştay'ın kararlarına uyma yönünde bir eğilimleri olduğunu ifade etmektedir. Bkz. Avcı, Aykanat ve Ülker, *Hukuk Başlangıcı*, 87.

⁶¹ Nitekim öğretide *Centel/Zafer/Çakmut*, maddenin yürürlükteki hâliyle Yargıtay içtihatlarının hâkimler için *fiilen olmasa da* (ancak) hukuken bağlayıcı olma etkisinin sona erdiğini ifade etmektedir. Centel, Zafer ve Çakmut, *Türk Ceza Hukukuna Giriş*, 86, 87.

⁶² Öğretide *Serozan*, bunu hukukçunun sakınacağı mantık yanlışlarından biri olarak zikretmektedir. “*Argumentum ad verecundiam: Tabiyet mantığına kapılma; otoritenin sözünden çıkmama. Örneğin “Yargıtay böyle karar verdiyse doğrudur” sanısına kapılma.*” Rona Serozan, *Hukukta Yöntem – Mantık* (Vedat Kitapçılık, 2017), 28. Öğretide *Özgenç*, bu yönde bir uygulama geliştirilmemesi gerektiğini ifade etmektedir. Özgenç, *Genel Hükümler*, 78.

⁶³ Özbudun, 412, 413; Gedik ve Koç, 163.

⁶⁴ Özgenç, *Genel Hükümler*, 79, 78'deki dn. 217'nin devamı.

SONUÇ

Yargıtay içtihadı birleştirme kararları, Yargıtay Kanunu m. 45/5'teki amir hüküm gereğince benzer hukuki konularda Yargıtay Genel Kurullarını, dairelerini ve adli yargılamadaki mahkemeleri bağlayıcıdır. Bu itibarla Yargıtay içtihadı birleştirme kararları, Türk ceza hukukunun bağlayıcı kaynaklarından. Bu kararlarda içtihatla bulunulmakta diğer deyişle karar, hukuk düzeninde içtihat şeklinde görünmektedir. Bununla birlikte, bu kararların alınmasında, kararı almaya yetkili merciler bir dava açma işlemi üzerine hareket etmemektedir. Keza kararların alınmasında çelişmeli muhakeme ve bunun da bir gereği olan delil ikamesi söz konusu olmamaktadır. Bu kararlar, bağlayıcı olduğu için artık bağlayıcılık alanı belirtilen tüm yargılama mercilerinin ilgili uyuşmazlıklarda uygulayabileceği genel, soyut bir kural konuluyormuş gibi alınmaktadır. Öz itibarıyla içtihadı birleştirme kararlarında içtihatla bulunulmakta, ancak bu, maddi açıdan yasama faaliyeti gerçekleştirilerek söz konusu olmaktadır.

İçtihadı birleştirme kararları maddi açıdan düzenleyici işlem olmakla ve bağlayıcı olmakla birlikte, Yargıtay hukuk genel kurulunun, ceza genel kurulunun ve büyük genel kurulun bu neviden kararlar verebilmesine ilişkin yetki anayasada değil, kanunda düzenlenmiştir. Başka bir ifadeyle, bu kurulların söz konusu yetkisi, anayasadan değil, kanundan kaynaklanmaktadır. Hâliyle Yargıtay Kanunu'ndaki ilgili düzenlemeler, 1982 Anayasası m. 6/3'teki hiçbir kimse veya organın kaynağını anayasadan almayan bir devlet yetkisini kullanamayacağı hükmüne aykırılık teşkil etmektedir. Bu kararları alma yetkisinin kanunda düzenlenmiş olması nedeniyle, bunların normlar hiyerarşisindeki yeri de tam belli değildir. Yasama yetkisinin asliliği ve genelliği ilkesi gereğince düzenleyici işlem yapma bakımından asıl yetkili yasama organı olduğu için bu kararlar, normlar hiyerarşisinde kanunun aşağısında yer almaktadır. Nitekim içtihadı birleştirme kararlarında yetki, işaret edildiği üzere kanundan kaynaklanmaktadır. Daha açık ifadeyle bu kararların oluşmasının nedeni ve geçerliliğinin temeli kanundur.⁶⁵

Yargıtay içtihadı birleştirme kararlarının benzer hukuki konulardaki bağlayıcılığı, hukukun uygulanmasında birliği sağlayabilir. Bununla birlikte, hukukun uygulanmasında birlik sağlarken yargılama organının yine yargılamaya karşı bağımsızlığı ihlal edilmekte; hâkimlerin, başka bir gerekçeyle farklı yönde içtihatla bulunması engellenmektedir. Bu durumda, bir içtihadın, diğer bir içtihattan daha kuvvetli olduğu kabul edilmiş olmaktadır. Belirtmelidir ki her içtihat, gerekçeleri doğrultusunda değerlidir ve her içtihadın buna göre kuvveti vardır. Mecelle'nin 16. maddesindeki içtihat ile içtihadın nakzedilemeyeceği hükmüyle de buna işaret edilmiştir. Fazla olarak bu kararlar hâkimlerde, hâkimlerin performansının notlandırılması usulü ve Türk hukukundaki emsal içtihat uygulaması ile birlikte, Yargıtay'ın tüm içtihatlarının bağlayıcı olduğu algısına yol açabilir.

Yargıtay içtihadı birleştirme kararları ile ilgili anayasaya aykırılık sorununun yanı sıra başka sorunlar da bulunmaktadır. Söz gelimi bu kararların düzenlendiği Yargıtay Kanunu'nun ilgili hükümlerinde kararların nasıl denetleneceğini gösteren bir hüküm bulunmamaktadır. Kanunların, temel norm olan anayasaya uygunluğunun denetimi mümkünken, maddi açıdan yasama faaliyeti ile ortaya konan bu kararların denetlenememesi, bir sorun niteliğindedir. Keza bu kararların zaman bakımından uygulanma alanı açısından da sorun bulunmaktadır. Şöyle ki lehe kanun uygulamasının, bu kararlar açısından da söz konusu olabiliş olamayacağı belli değildir. Yargıtay Kanunu'nda bu hususa ilişkin de hüküm bulunmamaktadır. Yürürlükteki düzenlemelere göre bu kararların zaman bakımından uygulanmasında derhâl uygulanma ilkesinin geçerli olduğu, bu bakımdan failin lehine ve aleyhine olduğuna bakılmaksızın uygulanma kabiliyeti olan tüm dosyalarda dikkate alınması gerektiği sonucuna ulaşılması mümkündür.

İçtihadı birleştirme kararlarının bağlayıcı olması karşısında ele alınması gereken bir başka sorun ise kararın bağlayıcı olan kısmının belirlenmesidir. Bu kararlar, somut bir hukuki uyuşmazlıkla ilgili değildir. Bununla birlikte bağlayıcı olan kısmın, artık bağlayıcı olan yeni içtihadın yani âdeta genel, soyut kural gibi ifade edildiği kısım olduğu söylenmelidir.

⁶⁵ Hans Kelsen, *Saf Hukuk Kuramı*, çev. Ertuğrul Uzun, (Nora Kitap, 2016), 78, 79; Gözler, *Hukuka Giriş*, 210.

Nihayet içtihadı birleştirme kararlarının hukuku dinamik hâlden durağan hâle getirdiği söylenmelidir.⁶⁶ Hukukun uygulanmasında birliğin; gerekçe aynı zamanda bir öz denetim aracı olduğu⁶⁷ için iyi gerekçe yazan hâkimler tarafından da sağlanması mümkündür.⁶⁸ Bu itibarla içtihadı birleştirme kararları müessesesine ilişkin hükümler yürürlükten kaldırılmalıdır.⁶⁹

⁶⁶ Murat Volkan Dülger, *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (Seçkin Yayınevi, 2023), 119.

⁶⁷ Kunter, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 49, kn. 28.

⁶⁸ Erdal Yerdelen, *Ceza Muhakemesinde Hükümün Gerekçesi* (Adalet Yayınevi, 2015), 156, 158.

⁶⁹ Özgenç, *Genel Hükümler*, 79, 78'deki dn. 217'nin devamı.

KAYNAKÇA

- Akbulut, Berrin. *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Adalet Yayınevi, 2022.
- Akgündüz, Ahmed. Karşılaştırmalı Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye: (Mecelle Ta'dilleri ve Gerekçeleriyle Birlikte). Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2013.
- Akyılmaz, Bahtiyar, Murat Sezginer ve Cemil Kaya. *Türk İdare Hukuku*. Seçkin Yayınevi, 2023.
- Altundış, Mehmet. "Hukuki Güvenlik İlkesi". *Yasama Dergisi*, no. 10 (2008): 60-94.
- Ansay, Sabri Şakir. *Hukuk Tarihinde İslâm Hukuku*. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1953.
- Artuk, M. Emin, Ahmet Gökçen, M. Emin Alşahin ve Kerim Çakır. *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Adalet Yayınevi, 2022.
- Avcı, Mustafa, Mehmet Aykanat ve İbrahim Ülker. *Hukuk Başlangıcı ve Metodolojisi*. Adalet Yayınevi, 2023.
- Aydın, M. Âkif. *Türk Hukuk Tarihi*. Beta Yayıncılık, 2022.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Fıkıh Terimleri Ansiklopedisi: -İstılahat-ı Fıkhiyye Kamusu-*. Sadeleştirenler Hayrettin Yücesoy, Mehmet Kılıç, Ramazan Tığ ve Davut Tarı. Gündüz Gazetesi, 1996.
- Birtek, Fatih. *Ceza Hukuku (Genel Hükümler): Temel Bilgiler*. Adalet Yayınevi, 2018.
- Centel, Nur, Hamide Zafer ve Özlem Çakmut. *Türk Ceza Hukukuna Giriş*. Beta Yayıncılık, 2023.
- Cin, Halil ve Gül Akyılmaz. *Türk Hukuk Tarihi*. Sayram Yayınları, 2020.
- Çıtak, Halim Alperen. *İdare Hukukunun İctihadi Karakteri*. On İki Levha Yayıncılık, 2020.
- Demirbaş, Timur. *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Seçkin Yayınevi, 2023.
- Dönmezer, Sulhi ve Sahir Erman. *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku: Genel Kısım: Cilt I*. Beta Yayıncılık, 1987.
- Dülger, Murat Volkan. *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Seçkin Yayınevi, 2023.
- Erdoğan, Mehmet. *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. Ensar Neşriyat, 2016.
- Erzurumlu Işık, Nurbanu. *Medenî Usûl Hukukunda Yorum-Hukuk Yaratma ve İctihadi Birleştirme Kararları*. On İki Levha Yayıncılık, 2023.
- Esat Şener'in (Yargıtay İkinci Hukuk Dairesi Başkanı) konuşması. iç. Baki Kuru, İctihatların Birleştirilmesi Yolu İle İlgili Bazı Sorunlar. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1977.
- Gedik, Fırat ve Emel Koç. "Hüküm Kurma ve İctihat". *Ankara Barosu Dergisi* 67, no. 2 (2009): 157-163.
- Gözler, Kemal. *Anayasa Hukukunun Genel Esasları: Ders Kitabı*. Ekin Yayınevi, 2021.
- Gözler, Kemal. *Hukuka Giriş*. Ekin Yayınevi, 2023.
- Gür, A. Refik. *Hukuk Tarihi ve Tefekkürü Bakımından Mecelle: Hukuk Sosyolojisi ve Felsefesi Üzerine Bir Kalem Denemesi*. Sebil Yayınevi, 1993.
- Gropp, Walter. *Strafrecht Allgemeiner Teil*. Springer-Lehrbuch, 2014.
- Hakeri, Hakan. *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Adalet Yayınevi, 2021.
- Heinrich, Bernd. *Strafrecht Allgemeiner Teil*. Verlag von W. Kohlhammer, 2019.
- Hocaeminefendizâde Ali Haydar Efendi. *Dürer'ül Hukkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm 1. cilt*. Çeviren Raşit Gündoğdu ve Osman Erdem. Gün Neşriyat.
- Hocaeminefendizâde Ali Haydar Efendi. *Dürer'ül Hukkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm 4. cilt*. Çeviren Raşit Gündoğdu ve Osman Erdem. Gün Neşriyat.
- İnan, Atilla. "Sayıştay'da İctihatları Birleştirme". *Amme İdaresi Dergisi* 29, no. 4 (1996): 73-87.
- Karakehya, Hakan. *Ceza Muhakemesi Hukuku*. Nisan Kitabevi, 2022.
- Karaman, Hayreddin. *İslâm Hukukunda İctihad*. Ensar Neşriyat, 2015.
- Kayhan, Fahrettin. "Özel Hukuk Uygulamasında Yargı İctihatlarının ve İctihadi Birleştirme Kararlarının Normatif Gücü". *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, no. 2 (1999): 341-363.
- Kelsen, Hans. *Saf Hukuk Kuramı*. Çeviren Ertuğrul Uzun. Nora Kitap, 2016.

- Kindhäuser, Urs und Till Zimmermann. *Strafrecht Allgemeiner Teil*. Nomos Verlagsgesellschaft, 2020.
- Koca, Mahmut ve İlhan Üzülmüş. *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Seçkin Yayınevi, 2023.
- Kunter, Nurullah. Muhakeme Hukuku Dalı Olarak: Ceza Muhakemesi Hukuku. Beta Yayıncılık, 1989.
- Kuru, Baki. *İçtihatların Birleştirilmesi Yolu ile İlgili Bazı Sorunlar*. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1977.
- Muhammed Ebû Zehra. *İslam Hukuku Metodolojisi: Fıkıh Usûlü*. FCR Yayınları, 2014.
- Özbudun, Ergun. *Türk Anayasa Hukuku*. Yetkin Yayınları, 2020.
- Özgenç, İzzet. *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Seçkin Yayınevi, 2023.
- Öztürk, Bahri ve Mustafa Ruhan Erdem. *Uygulamalı Ceza Hukuku ve Güvenlik Tedbirleri Hukuku*. Seçkin Yayınevi, 2023.
- Salihpaşaoğlu, Yaşar. *Hukuka Giriş*. Adalet Yayınevi, 2023.
- Serozan, Rona. *Hukukta Yöntem - Mantık*. Vedat Kitapçılık, 2017.
- Şemseddin Sami. *Kâmûs-ı Türkî (Latin Harfleriyle)*. Hazırlayan Raşit Gündoğdu, Niyazi Adıgüzel ve Ebul Faruk Önal. İdeal Kültür Yayıncılık, 2011.
- Tanör, Bülent ve Necmi Yüzbaşıoğlu. *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku*. Beta Yayıncılık, 2020.
- Taş, Burak. “Ceza Hukuku Bağlamında Yargıtay İçtihatları Birleştirme Kararları ve İlgili Sorunlar”. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 174 (2024): 1-38.
- Tosun, Öztekin. “Ceza Hukukunun Gerçek Kaynakları”. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* 28, no. 3-4 (1962): 620-632.
- Türk Hukuk Kurumu. *Türk Hukuk Lûgatı*. Başbakanlık Basımevi, 1991.
- Uysal, Zeki. “Geçmişten Günümüze Danıştay İçtihatları Birleştirme Sistemi”. *Danıştay Dergisi*, no. 155 (2023): 129-168.
- Yarsuvat, Duygun. “Yürütme Organının Koyduğu Kaidelerle Suç İhdası ve 1961 Anayasası”. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* 29, no. 3 (1963): 540-559.
- Yar. HGK, E. 4/71, K. 21, 20.02.1963, iç. Adalet Dergisi 54, no. 5-8 (Mayıs-Haziran 1963) : 776.
- Yerdelen, Erdal. *Ceza Muhakemesinde Hükümün Gerekçesi*. Adalet Yayınevi, 2015.
- Yıldız Akgül, Şerife. “İçtihadı Birleştirme Kurumu ve İptal Kararı Üzerine Fiili Çalışmaya Bağlı Döner Sermaye Ek Ödemelerinin Davacıya Ödenmesi Gerektiğine İlişkin Danıştay İçtihatları Birleştirme Kurulunun 2013/2 Esas ve 2018/2 Sayılı Kararı Üzerine Değerlendirme”. *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 6, no. 1 (2020): 45-76.
- Legalbank Elektronik Hukuk Bankası.
- Lexpera Veritabanı.
- <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Dosyalar/Kararlar/KararPDF/1969-34>